
પ્રવચન નં.૨૩૨ ગાથા-૧૫૧,૧૫૨ સોમવાર, વૈશાખ વદ ૧૦, તા. ૨૧-૦૫-૧૯૭૯

‘સમયસાર’ ૧૫૧ ગાથા. ૧૫૦ (ગાથા) પૂરી થઈ ગઈ. ‘હવે, જ્ઞાન મોક્ષનું કારણ છે એમ સિદ્ધ કરે છે :-’ ૧૫૧. જ્ઞાન એટલે આત્માનો સ્વભાવ, શુદ્ધ સ્વભાવ (છે) એ જ મોક્ષનું કારણ છે. પુણ્ય અને પાપના (ભાવ), વ્રતાદિ બંધના કારણ છે. એ કંઈ મોક્ષના કારણ નથી.

परमद्वो खलु समओ सुद्धो जो केवली मुणी णाणी ।

तम्हि द्विदा सहावे मुणिणो पावन्ति णिव्वाणं ।।१५१।।

પરમાર્થ છે નકી, સમય છે, શુદ્ધ, કેવળી, મુનિ, જ્ઞાની છે,

એવા સ્વભાવે સ્થિત મુનિઓ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરે. ૧૫૧.

‘જ્ઞાન મોક્ષનું કારણ છે,...’ જ્ઞાન એટલે આત્મા. આત્માનો ત્રિકાળી શુદ્ધ સ્વભાવ.

શુભ-અશુભભાવ રહિત એવો જે આત્માનો જ્ઞાનસ્વભાવ, એ મોક્ષનું કારણ છે. 'કેમ કે જ્ઞાન...' એટલે આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવ 'શુભાશુભ કર્મોના બંધનું કારણ નહિ હોવાથી...'

આજે ઈ મોટો લેખ આવ્યો છે, એમ કે, વ્રત ને એ બંધું સંવર, નિર્જરાનું કારણ છે. કેમકે 'દ્રવ્યસંગ્રહ'માં ૩૫ મી ગાથામાં આવે છે ને ! એ વાત અહીં (સંવત) ૧૯૮૪ પહેલા 'હીરાભાઈ'ના મકાનમાં પહેલી થઈ ગઈ હતી. 'દ્રવ્યસંગ્રહ' ! વ્રત, સમિતિ સંવર, નિર્જરાનું કારણ (છે). ટીકામાં ચોખ્ખું (લાખ્યું) છે. વ્રત એટલે શુભાશુભ ભાવ રહિત - એવી ચોખ્ખી ટીકા છે. નિશ્ચયની વાત છે. હવે ઈ આ મોક્ષનું કારણ (છે). ઈ અને એક 'પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય'(માં) 'અસમગ્ર' આવે છે ને ! રાગાદિ છે ઈ મોક્ષનો પણ ઉપાય છે, બંધનું (પણ કારણ છે). બન્ને લ્યે છે. એમ. એમાં ઈ ઠરાવે છે. અને એક શ્રાવકના અધિકાર(માં) શુભભાવ પરંપરા મોક્ષનું કારણ (છે એમ) આવે છે ને ! ઈ આ બધા નાખે. 'દ્રવ્યસંગ્રહ'ની ૩૫ મી ગાથામાં તો ચોખ્ખા (શબ્દો છે). ઈ વાત તો 'હીરાભાઈ'ના મકાનમાં (સંવત) ૧૯૮૪ પહેલા ઘણી થઈ ગઈ છે (કે), ભઈ આ તો નિશ્ચયની વાત છે. પાઠ - ટીકા છે. વ્રત એટલે શુભાશુભ ભાવ રહિત એવું જે વ્રત, એ મોક્ષનું કારણ છે, એ સંવર, નિર્જરાનું કારણ છે. ૩૫ મી ગાથા છે. આમાં એ નાખ્યું છે કે, જુઓ ! એ સંવર, નિર્જરાનું કારણ છે. પણ સંવર, નિર્જરાનું કારણ તો શુદ્ધ છે. 'વ્રત' શબ્દ પડ્યો એટલે ? આહા...હા...! પેલો 'ઉજ્જૈન'નો 'દયાચંદ્રજ્ઞ જૈન' છે. આ...હા...!

અહીં કહે છે કે, આત્મ સ્વભાવ 'શુભાશુભ કર્મોના બંધનું કારણ નહિ હોવાથી...' આત્મ સ્વભાવ, શુદ્ધ સ્વભાવ શુભાશુભ ભાવ રહિત, એવા સ્વભાવની પરિણતિ બંધનું કારણ નહિ હોવાથી 'તેને એ રીતે મોક્ષનું કારણપણું બને છે.' આહા...હા...! આમાં મોટા ઝઘડા ! કાયાથી ને મનથી એમ કે નિવૃત્તિ લ્યે તો સંવર, નિર્જરા થાય, એમ (અજ્ઞાની કહે છે).

અહીંયાં કહે છે કે, મોક્ષનું કારણ તો એક આત્માનો સ્વભાવ શુદ્ધ સ્વભાવ, પવિત્ર સ્વભાવ (છે). એને અહીં જ્ઞાન તરીકે કહ્યું છે. એ જ્ઞાન તે મોક્ષનું કારણ (છે). કેમકે તે જ્ઞાન એટલે આત્મ સ્વભાવ. પરિણતિ હોઈ ! 'શુભાશુભ કર્મોના બંધનું કારણ નહિ હોવાથી તેને એ રીતે મોક્ષનું કારણપણું બને છે.' આ...હા...હા...! અસ્તિ-નાસ્તિ કરી. જ્ઞાનસ્વભાવ એ મોક્ષનું કારણ છે અને શુભાશુભ ભાવ બંધનું કારણ એ જ્ઞાન નથી. જ્ઞાન શુભાશુભ બંધનું કારણ નથી અને જ્ઞાન મોક્ષનું કારણ છે. એમ બે અસ્તિ-નાસ્તિ સિદ્ધ કરી. આ...હા...!

'તે જ્ઞાન, સમસ્ત કર્મ આદિ અન્ય જાતિઓથી ભિન્ન...' (અર્થાત્) શુભાશુભ પરિણામાદિ, કર્માદિથી ભિન્ન. 'ચૈતન્ય-જાતિમાત્ર...' એ તો ચૈતન્યજાતિમાત્ર. આહા...હા...! અને આ શુભાશુભ ભાવ (થાય) એ ચૈતન્યજાતિ નહિ. આહા...હા...! ચૈતન્યજાતિ (એટલે) જ્ઞાન, શ્રદ્ધા, આનંદ, શાંતિ, સ્વચ્છતા વગેરે (છે) એ 'ચૈતન્ય-જાતિમાત્ર પરમાર્થ (-પરમ પદાર્થ) છે...' આહા...હા...! 'તે જ્ઞાન' એટલે અહીં જ્ઞાનનું પરિણમન લેવું છે, સ્વભાવ ! ત્રિકાળી જ્ઞાનનો

આશ્રય છે ત્યાં પરિણતિ થાય તે મોક્ષનું કારણ છે એમ. ત્રિકાળી દ્રવ્ય મોક્ષનું કારણ છે એ સિદ્ધ નથી કરવું. ત્રિકાળી વસ્તુ શુદ્ધ છે તેને આશ્રયે જે જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ પ્રગટ થાય તે મોક્ષનું કારણ છે. કેમકે તે શુભાશુભ બંધનું કારણ નથી. માટે તેને પરમ પદાર્થ કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...!

‘અન્ય જાતિઓથી ભિન્ન ચૈતન્ય-જાતિમાત્ર...’ આ..હા..હા...! જાણક-દેખન, આનંદાદિ ચૈતન્યજાતિ માત્ર. એમાં પુણ્ય-પાપના ભાવ (થાય) એ ચૈતન્યજાતિ નહિ, કજાત છે. આહા..હા...! આવું આકરું પડે છે લોકોને. મહાવ્રત ને વ્રત લઈને બેઠા, હવે એને સંવર, નિર્જરા ઠરાવવી છે. એ ‘આત્મા છે.’ ‘ચૈતન્ય-જાતિમાત્ર પરમાર્થ (–પરમ પદાર્થ) છે–આત્મા છે.’ એટલે એ જ્ઞાનસ્વભાવનું જે પરિણમન (થયું) તે મોક્ષનું કારણ છે, તે આત્મા છે. સમજાણું ?

બીજો બોલ. ‘તે (આત્મા) એકીસાથે (યુગપદ્મ) એકીસાથે (એકત્વપૂર્વક) પ્રવર્તતાં એવા જે જ્ઞાન...’ પ્રવર્તતાં હોં ! ‘એવાં જે જ્ઞાન અને ગમન (પરિણમન) તે-સ્વરૂપ હોવાથી સમય છે,...’ અંતર આનંદ અને જ્ઞાનનું પરિણમન. છે ને ? આહા..હા...! ‘એવાં જે જ્ઞાન અને ગમન...’ જાણવું અને પરિણમવું એમ. જાણવું અને જાણવાનું પરિણમન, આનંદ અને આનંદનું પરિણમન, શાંતિ અને શાંતિનું પરિણમન. આહા..હા...! એ મોક્ષનું કારણ છે. તેને સમય કહેવાય છે, એમ કહે છે. પણ સમય એટલે દ્રવ્ય નહિ, પર્યાયની વાત છે.

શુદ્ધ ચૈતન્યવસ્તુ છે તેને અવલંબે – આશ્રયે તેની જાતની પરિણમન દશા થાય, ચૈતન્યની જાતિનું પરિણમન થાય તે મોક્ષનું કારણ છે અને તે શુભાશુભ બંધનું કારણ નથી. માટે તે મોક્ષનો ઉપાય છે. એને પરમ પદાર્થ કહેવાય છે. એ આત્માનું પરિણમન છે એ પરમ પદાર્થ છે. એ આત્મા પોતે પરમ પદાર્થ છે તો એનું પરિણમન, મોક્ષનું કારણ એ પરમ પદાર્થ છે. શુભાશુભ ભાવ એ પરમ પદાર્થ નથી. આહા..હા...! આ..હા...! એ જ્ઞાન અને ગમન (અર્થાત્) જાણવું અને પરિણમવું ‘તે-સ્વરૂપ હોવાથી સમય છે,...’ એ મોક્ષના માર્ગની દશાની આ વાત છે. આહા..હા...! સમય છે, એ સમય – ત્રિકાળી તો સમય છે, પણ ત્રિકાળી સમયનો આશ્રય લઈને જે પરિણતિ થઈ તેને પણ અહીંયાં સમય કહેવામાં આવે છે. સમજાણું ?

રાત્રે ‘ભિંડરવાળા’ ભાઈ (આવ્યા) હતા, ઈ ગયા ? નથી લાગતા. ગયા હશે. ‘ભિંડરવાળા’ નહિ ? રાત્રે (આવ્યા હતા). (શ્રોતા : ‘ઉદય પ્રકાશ’ એનું નામ...) ઈ ગમે એ હોય. ચાલતું હોય અને કહે કાંઈક. એની શૈલી એવી છે. બધી વિરુદ્ધ શૈલી. અહીં છે કે નહિ ? ત્યારે કહે, ના.

(અહીંયાં આપણે) બીજો બોલ (ચાલે છે). ‘પરમદ્વો’ કહ્યું છે ને ? એટલે પહેલી પરમાર્થની વ્યાખ્યા કરી. ૧૫૧ (ગાથા) છે ને ? ‘પરમદ્વો’ની વ્યાખ્યા કરી. પહેલું પદ ‘પરમદ્વો’ છે

ને ! એની વ્યાખ્યા કરી. પછી બીજો (બોલ) ‘સમઓ’ કહ્યું. પછી ત્રીજો (બોલ) ‘સુદ્ધો’ ‘સકલ નયપક્ષોથી અમિલિત...’ અહીં શુદ્ધની ઈ વ્યાખ્યા છે. ‘અહંમેવકો ખલુ સુદ્ધો’ (૩૮મી ગાથામાં કહ્યું) ત્યાં બીજી વ્યાખ્યા (કરી). જે ઠેકાણે જે વ્યાખ્યા (હોય તે પ્રમાણે અર્થ સમજવો) અને ‘શુદ્ધ’ શબ્દ આવે એના અર્થો ઘણા હોય. એકરૂપને શુદ્ધ કહેવાય, શુદ્ધને એકરૂપ કહેવાય. અહીં ‘સકલ નયપક્ષોથી...’ આ..હા..હા...! વિકલ્પથી રહિત એમ કહેવું છે. નયપક્ષો (કહ્યું છે ને) ? (એટલે એનો અર્થ) વિકલ્પ. હું અબદ્ધ છું, મુક્ત છું એવા નયના પક્ષથી ‘અમિલિત...’ એવા વિકલ્પથી નહિ મળેલું ‘એવો એક જ્ઞાનસ્વરૂપ હોવાથી...’ એક જ્ઞાનસ્વરૂપ હોવાથી ‘શુદ્ધ છે,...’ આ..હા..હા...! જેમાં શુભાશુભ ભાવનું મિલન નથી. એકલા આત્માની ચૈતન્યજાતિની શુદ્ધતાનું પરિણમન છે. આ..હા..હા...! તેને અહીં શુદ્ધ કહેવામાં આવે છે.

૭૩ ગાથામાં શુદ્ધ કહ્યું હતું એ વળી એક સમયની ષટ્કારકની પરિણતિ(થી પાર ઉતરેલી જે અનુભૂતિ, તે અનુભૂતિમાત્રપણાને લીધે શુદ્ધ છે). ત્યાં બીજું કહ્યું હતું. આ તો પહેલા લીધું છે ને ? ‘અહંમેવકો ખલુ સુદ્ધો’ અખંડિત છું, એક છું, પૂર્ણ છે. શુદ્ધની વ્યાખ્યા ત્યાં એ કરી.

અહીંયાં નયપક્ષથી રહિત (કહ્યું). શુભથી તો રહિત જ (છે). સાધારણ જે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના શુભ (ભાવ) છે એનાથી તો રહિત છે, પણ નયપક્ષના ભાવથી પણ રહિત (છે). એ વિકલ્પ છે, રાગ છે. આ..હા..હા...! એનાથી રહિત ‘એક જ્ઞાનસ્વરૂપ હોવાથી શુદ્ધ છે,...’ આ..હા..હા...!

‘કેવળ ચિન્માત્ર વસ્તુસ્વરૂપ હોવાથી કેવળી છે,...’ એ પર્યાય પોતે કેવળી (છે). નિર્મળ છે ને (એટલે એમ કહ્યું). અને ‘ચારિત્ર પાહુડ’માં આવ્યું ને ! ‘અમેયા’ ! અક્ષય અને અમેયા. પર્યાય હોં ! પોતે ભગવાનઆત્મા અક્ષય અને અમેય છે. એટલે કે મર્યાદા વિનાનો સ્વભાવ જેનો અમર્યાદિત છે. આ..હા..હા...! મર્યાદા નહિ. એટલો એટલો અપા..ર અપા..ર, ગહન ગંભીર એવો ભગવાનઆત્માનો એક એક ગુણનો એવો ઊંડો ઊંડો સ્વભાવ (છે). એવા અનંતા ગુણોનો ઊંડો સ્વભાવ ! આ..હા..હા...! તેનું પરિણમન.. આ..હા..હા...! તેને (અહીંયાં) કેવળી (કહ્યું છે). કેવળી એટલે કેવળ, એમ. કેવળ ! રાગ વિનાનો એકલો કેવળી ભાવ, એ કેવળ. કેવળી એટલે પેલા કેવળી ભગવાન અહીં નથી લેવા. અહીં તો મોક્ષમાર્ગ લેવો છે. આ..હા..હા...! એકલો ! શુભાશુભ ભાવથી રહિત એકલો શુદ્ધ પરિણમનનો ભાવ – કેવળ. એથી એને કેવળી એમ કહેવામાં આવ્યું. આ..હા..હા...!

‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય’માં ‘અસમગ્ર’ (આવે) છે ને ! ત્યાં એના અર્થ (લોકો) ઊંધા કરે છે ને ! જુઓ ! બંધ પણ મોક્ષનું કારણ છે ! એનો અર્થ ભાઈએ બીજો કર્યો છે. ‘કૈસાલયંદ્રજી’એ. ‘ટોડરમલ્લજી’એ તો બરાબર અર્થ ભર્યા છે. એનું બરાબર ભરેલું છે.

આહા..હા...! શું થાય પણ ? પ્રભુ ! પોતાની માન્યતાની પુષ્ટી કરવી છે એવા શાસ્ત્રના અર્થ કરવા (છે), પણ શાસ્ત્રને જે પુષ્ટી કરવી છે એ રીતે એના અર્થ કરવા (જોઈએ). આ..હા...!

અહીં તો કેવળી (કહ્યું છે એટલે) એકલો કેવળ. પુણ્યનો જેને સંબંધ નહિ. એમ. શુભરાગનો જેને જરી સંબંધ નહિ, સંગ નહિ. આહા..હા...! એવો જે શુદ્ધ માર્ગ, એને અહીંયાં કેવળી તરીકે (કહ્યો છે). કેવળ, એકલો, શુદ્ધ (છે) એથી કેવળી, એમ. છે તો મોક્ષમાર્ગ. આહા..હા...! (એ) કેવળી.

(હવે કહે છે), ‘ફક્ત મનનમાત્ર...’ આ..હા..હા...! ‘ભાવસ્વરૂપ હોવાથી મુનિ છે,...’ એ તો જ્ઞાનનું એકાગ્રપણું, જ્ઞાનનું મનન એટલે ચિંતવન. વિકલ્પ નહિ. આત્મસ્વભાવનું મનન એટલે એકાગ્રતા. એથી તે મુનિ કહેવામાં આવે છે. એને મુનિ (કહે છે). આહા..હા...! આત્માના સ્વભાવનું મનન એટલે એકાગ્રતા (થવી) તેને અહીંયાં મોક્ષમાર્ગ અને મુનિ કહેવામાં આવે છે. મોક્ષમાર્ગને મુનિ તરીકે પણ કહેવામાં આવે (છે). આહા..હા...!

પૂર્વના પક્ષના આગ્રહ રાખીને શાસ્ત્રના અર્થ કરે ઈ કાંઈ મેળ ન ખાય. પોતે પુષ્ટી કરવા જાય પણ એમ કંઈ ખોટી પુષ્ટી થાય ? આ..હા...! આ તો ભગવાન, સંતો કેવળી (કહે છે). આહા..હા...! એ મુનિને અહીં કેવળી કીધા. કેવળીને મુનિ કીધા. ઈ કેવળી એટલે આ. રાગના સંબંધ વિનાનો એકલો શુદ્ધ ભાવ (થયો) તે કેવળ, તે કેવળી, તે મુનિ. આહા..હા...! આવું મુનિપણું ! એમાં ક્યાંય વ્રત ને તપ ને ક્રિયા ને એવું કાંઈ આવ્યું નહિ. આહા..હા...!

મનન, મનન નામ આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રભુ ત્રિકાળી, એનું મનન. એટલે એકાગ્રતા. મનન એટલે વિકલ્પ નહિ. આહા..હા...! ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ ! અતીન્દ્રિય આનંદનો, અતીન્દ્રિય અનંત ગુણોનો સાગર ! એનું મનન, એમાં એકાગ્રતા (થવી) તેને મનનને કરનારો છે માટે તેને મુનિ કહીએ. મોક્ષમાર્ગને મુનિ કહીએ. આહા..હા...! આવી વાત છે.

મુમુક્ષુ :- અહીં એક જ્ઞાયક સ્વભાવની શુદ્ધ પરિણતિ લેવી ?

ઉત્તર :- પરિણતિ લેવી છે, મોક્ષમાર્ગ લેવો છે. અહીં મનન કહ્યું ને ?

‘ફક્ત મનનમાત્ર (જ્ઞાનમાત્ર)...’ મનન એટલે જ્ઞાનસ્વભાવરૂપ. શુદ્ધ સ્વભાવના પરિણમનરૂપ. એકલો ‘ભાવસ્વરૂપ હોવાથી મુનિ છે,...’ એકલા જ્ઞાનના ભાવસ્વરૂપ હોવાથી. જ્ઞાન એટલે ત્રિકાળી સ્વભાવ. એના મનન (એટલે) એકાગ્રમાત્ર હોવાથી તે મુનિ છે. મોક્ષમાર્ગ છે તેને મુનિ કહેવામાં આવે છે. આ..હા..હા...! આવી વાત છે. વાડામાં પકડાય ગયા હોય એને તો આ એવું લાગે કે, આ શું ? આ શું વાત કરે છે ? જે કરી શકાય, ખ્યાલમાં આવે વાતો કહે છે (કે), બંધનું કારણ (છે). હવે, કોઈ અગમ્ય વાતું ! આહા..હા...! ભાઈ ! માર્ગ કોઈ એવો છે. આહા..હા...!

‘ફક્ત મનનમાત્ર...’ એમ કીધું ને ? ફક્ત ! ફક્ત ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્યનું મનન. આહા..હા...! રાગનું, પુણ્યનું, દયા, દાનનું મનન નહિ. આહા..હા...! બહુ માર્ગ (આકરો છે), બાપુ ! એને હા પાડવી એ પણ... આહા..હા...! પુરુષાર્થ છે કે, માર્ગ તો આ છે. આહા..હા...! પહોંચી વળી શકે નહિ માટે ફેરફાર કરવો, બીજી રીતે માનવું અને મનાવવું એ કંઈ વસ્તુ છે ? આહા..હા...!

‘ફક્ત મનનમાત્ર...’ એમ કેમ કહ્યું ? કંઈ પણ, એને શુભરાગનો સંબંધ કંઈ નહિ. એકલું આનંદ અને જ્ઞાનનું મનન - એકાગ્રતા. ભગવાનઆત્મા તો શુદ્ધ છે. એના અનંત ગુણો શુદ્ધ છે. એક વસ્તુ તરીકે આત્મા (એક) અને ગુણ તરીકે અનંત. એ શુદ્ધ (છે), બધા ગુણો શુદ્ધ છે. (એ અનંત) ગુણનો ધરનારો પ્રભુ ! એનું ફક્ત એકનું જ મનન. આહા..હા...! એના તરફની એકની જ એકાગ્રતા. એ મુનિ છે. અહીંયાં મોક્ષમાર્ગમાં મુનિને આમ (આવા) કીધા. એમ ન કીધું કે, પંચ મહાવ્રત પાળે છે, નગ્ન છે માટે (મુનિ છે). આહા..હા...! આવી વ્યાખ્યા છે.

એકલો - ફક્ત ભગવાન એકલો, નિરાળો, ત્રિકાળ નિરાવરણ, અખંડ એક શુદ્ધ પારિણામિક લક્ષણ નિજ પરમાત્મ દ્રવ્ય, તેનું મનન, આહા..હા...! તેનું મનન ! મનન એટલે આમ વિકલ્પથી મનન (કરે) એમ નહિ. એ જ્ઞાનનું એકાગ્ર થવું (તે મનન છે). મુનિ છે ને ! એટલે મનન. મનન એટલે મુનિ, એમ. મનન એટલે મુનિ એટલું લીધું. એ મનનનો અર્થ શુદ્ધ ચૈતન્યમાં એકાગ્રતા. આહા..હા...! તેને અહીં મુનિ કહીએ, તેને શુદ્ધ કહીએ, તેને પરમાર્થ કહીએ, તેને સમય કહીએ. આહા..હા...!

હવે (કહે છે), ‘પોતે જ જ્ઞાનસ્વરૂપ હોવાથી જ્ઞાની છે,...’ ‘પોતે જ જ્ઞાનસ્વરૂપ હોવાથી...’ એટલે કે એના જ્ઞાનને પ્રગટ કરવા માટે પોતે જ્ઞાનસ્વરૂપ જ ત્રિકાળ છે અને એમાંથી જ્ઞાનની પરિણતિ આવે છે. એને કોઈના સહારાની કે મદદની અપેક્ષાની જરૂર નથી. એ ‘જ્ઞાનસ્વરૂપ હોવાથી...’ પરિણતિ એકદમ જ્ઞાનસ્વરૂપ હોવાથી. એટલે કે એની પર્યાય, પરિણતિ એટલે આત્મસ્વભાવ શુદ્ધ હોવાથી તેને જ્ઞાની કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...! પોતે જ્ઞાનસ્વરૂપ હોવાથી જ્ઞાની છે. આહા..હા...! અહીં શાસ્ત્રનું આટલું ભણતર થયું માટે જ્ઞાની છે, એમ ન કહ્યું. આહા..હા...! કે આટલું એને આવડે છે માટે તે જ્ઞાની છે એમ ન કહ્યું. આહા..હા...! એ તો ‘જ્ઞાનસ્વરૂપ હોવાથી જ્ઞાની છે,...’ એની પરિણતિ જ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. જેમ વસ્તુ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, આનંદસ્વરૂપ છે એમ એની પરિણતિ પણ અનંત ગુણની વ્યક્તતાના અંશ (સ્વરૂપ છે). એ જ્ઞાનસ્વરૂપ હોવાથી, રાગસ્વરૂપ નહિ, વિકલ્પસ્વરૂપ નહિ હોવાથી, જ્ઞાનસ્વરૂપ હોવાથી તે જ્ઞાની છે. આહા..હા...! એક એક ગાથાના એક એક શબ્દ, એકાંત લાગે એવું છે.

આ..હા..હા...! એક સમયમાં કેવળજ્ઞાનને લઈ શકે ! અરે... પ્રભુ ! આહા..હા...! એક સમયમાં અનંત આનંદનો લાભ લઈ શકે એવી તાકાતવાળો પ્રભુ તું એને નાનો કેમ માને

(છો) ? એનું જે જ્ઞાનનું, આનંદનું સ્વરૂપ (છે)... આહા..હા...! તેની પરિણતિથી તે જ્ઞાની કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...! એ જ્ઞાની એટલે આટલું જાણ્યું ને આટલું જાણવામાં આવ્યું માટે જ્ઞાની છે (એમ નથી). પર, શાસ્ત્ર આદિ (જાણવાની) વાત નહિ. આહા..હા...! ગાથા તો એક પછી એક ચડતી આવે છે !! આ..હા...! ‘સમયસાર’ એટલે આ..હા..હા...! અજોડ ચક્ષુ છે ! એની સાથે બીજા કોઈનો મેળ ખાય એવું નથી. આહા..હા...! એને જ્ઞાની કહે છે. મોક્ષમાર્ગની પરિણતિને જ્ઞાનસ્વરૂપ, આત્મસ્વરૂપ હોવાથી તેને જ્ઞાની કહે છે, તેને મુનિ કહે છે, તેને પરમાર્થ કહે છે, તેને સમય કહે છે, તેને શુદ્ધ કહે છે. આહા..હા...!

‘સ્વ’ ભવનમાત્રસ્વરૂપ હોવાથી સ્વભાવ છે...’ ‘સહાવે’ શબ્દ છે ને ? ઈ પછી છે. એટલા અર્થ થઈ ગયા – પરમાર્થ, સમય, શુદ્ધ, કેવળી, મુનિ અને જ્ઞાની. ‘તમ્હિ દ્વિદા’ પછી ‘સહાવે’ આવે છે. એ ‘સહાવે’ની વ્યાખ્યા કરી. ત્રીજા પદમાં ‘તમ્હિ દ્વિદા સહાવે’ (છે) એ ‘સહાવે’ની વ્યાખ્યા કરે છે.

‘સ્વ’ના ભવનમાત્રસ્વરૂપ હોવાથી સ્વભાવ છે...’ સ્વભાવ કેમ કીધું ? સ્વભાવ કેમ કીધો ? આહા..હા...! સ્વના ભવનમાત્ર (અર્થાત્) એકલો પ્રભુ ! અનંત ગુણનો સાગર પ્રભુ ! એ અનંત ગુણની પરિણતિ એકલી શુદ્ધ ! આ..હા...! એ સ્વનું ભવન છે. એકલા નિર્ભળાનંદના નાથનું સ્વનું ભવન છે. રાગ છે ઈ પર છે એનું એમાં ભવન નથી, થવું નથી. આહા..હા...! અરે...! પ્રભુ ! આ તો હિતની વાત છે ને ! એને એકાંત કરીને એમ ન નખાય. આહા..હા...!

દેહ છૂટી જાય છે, જુઓ ને આ ! કેટલા સાંભળીએ છીએ. આહા..હા...! આ ડોક્ટર ગુજરી ગયા, એક પચીસ વર્ષની છોડી હમણા ગુજરી ગઈ ! આ..હા...! ‘ચૂડગર’ની છોડી હતી ને ! ભાઈ ! ‘રાજકોટ’ આવી હતી. એકની એક દીકરી. લગ્નમાં ચાલીસ-પચાસ હજાર ખર્ચ્યાં. સવા વર્ષનું લગ્ન, એમાં બે મહિનાનું બાળક. અંદર આંતરડા બે થઈ ગયા. પેલી પોતે (કહે) મારે કાંઈ જોઈતું નથી. સમાધિ મરણ કાળ ! અહીં બે-ત્રણ વાર આવી ગઈ છે. આહા..હા...! પચીસ વર્ષની ઉંમર ! ક્યારે દેહ છૂટે, બાપુ ! એની સ્થિતિ (નિશ્ચિત છે). આહા..હા...! એમ ન જાણવું કે, અત્યારે અમે નિરોગી છીએ, અમને ક્યાંય રોગ દેખાતો નથી માટે અમને (હમણાં મરણ નહિ આવે). આહા..હા...! ક્યે પળે (પરમાણુઓ) ફરે.. આહા..હા...! ફરવાનો એક સમય છે. સમ્યગ્દર્શન થવામાં, જ્ઞાનાંતર થવામાં પણ એક સમય છે. આહા..હા...! દેહ છૂટવામાં પણ... આ..હા...! એક જ સમય (લાગે છે). જા..ય... બીજે. આહા..હા...! પ્રભુ ! ક્યાં જઈશ તું ? આહા..હા...! તારો સ્વભાવમાત્ર જે છે તે રીતે સ્વભાવ પ્રગટ કર્યો હશે... આ..હા...! તો જ્યાં જઈશ ત્યાં તું સ્વભાવમાં જ છો. આહા..હા...!

‘શ્રીમદ્’ને એકે ‘શ્રીકૃષ્ણ’નું પૂછ્યું હતું ને ! ‘શ્રીકૃષ્ણ’ ક્યાં છે ? એ આત્માના સ્વભાવમાં છે, એમ કીધું. પેલા જાણે કે, આમ ફલાણું ફલાણું કહેશે. એ ન્યાં પણ આત્મસ્વભાવમાં છે, ભાઈ ! આહા..હા...! સમક્તિ છે, જ્ઞાની છે. આહા..હા...! એ કોઈ પણ ગતિમાં છે

એમ નથી. આહા..હા...! એ ગતિના સ્થળમાં છે એ (પણ) નથી. એ તો આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રભુ ! તેનું પરિણમન છે તેમાં તે છે. વિકલ્પ આવે એમાં પણ એ જ્યાં નથી (તો ગતિમાં તો ક્યાંથી હોય) ? આહા..હા...! બહુ દુઃખ ત્યાં થાય (ત્યારે) જરી અણગમાનો દ્વેષ પણ આવે છતાં એમાં એ નથી. આહા..હા...! એ તો મનન - ભાવ જે સ્વભાવ છે, ચૈતન્યનો જે સ્વભાવ છે... આ..હા...! એ માત્ર છે. આહા..હા...!

સમ્યક્દષ્ટિ ગમે તે... કાલે કલ્પું નહોતું ? ઉઝમે પાને. મિથ્યાત્વના નાશથી સાક્ષાત્ ત્રણ રત્નત્રય ઘટે (પ્રગટે) છે. આ..હા...! કાલે આવ્યું હતું. આહા..હા...! એટલો પણ સ્વરૂપનો સ્થિરતાનો અંશ ચોથે ગુણસ્થાને પણ આવે છે, ભાઈ ! પાંચમે તો દર્શન, ચારિત્રમાં, ભક્તિમાં સ્થિત છે એમ તો કીધું છે પણ અહીં તો ચોથે કીધું. આહા..હા...! એ તદ્દન અસ્થિરતા બિલકુલ પૂરી હતી એમાંથી અનંતાનુબંધી અને મિથ્યાત્વ ગયું. આહા..હા...! એ ઘરમાં આવ્યો અને ઘરમાં થોડો સ્થિર થયો. આહા..હા...! એથી એ તો સ્વભાવમાત્ર છે. આહા..હા...!

‘અથવા...’ સ્વભાવની બે વ્યાખ્યા કરી. ‘સહાવે’ એ શબ્દ છે એના બે અર્થ કર્યા. એક આ - ‘સ્વ’ના ભવનમાત્રસ્વરૂપ હોવાથી સ્વભાવ છે’ ‘અથવા સ્વતઃ (પોતાથી જ) ચૈતન્યના ભવનમાત્રસ્વરૂપ હોવાથી સદ્ભાવ છે...’ બીજો અર્થ સદ્ભાવ કર્યો. ‘સ્વતઃ ચૈતન્યના ભવનમાત્ર...’ આહા..હા...! ચૈતન્યનું હોવું, ભગવાન આનંદ અને જ્ઞાનનું સ્વરૂપ, એની પર્યાયમાં એ ચૈતન્યનું હોવું. રાગના હોવાનો અભાવ, ચૈતન્યના હોવાનો સદ્ભાવ. આહા..હા...! ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ, એનું હોવું એ સદ્ભાવ. સદ્ભાવ - જેવો સ્વભાવ છે તેવું થવું તેનું નામ સદ્ભાવ. આહા..હા...!

‘સ્વતઃ (પોતાથી જ) ચૈતન્યના ભવનમાત્ર...’ ભવન એટલે થવું. ‘હોવું તે’ (મૂળ ગ્રંથમાં) નીચે (ફૂટનોટ છે). ચૈતન્યના હોવામાત્રસ્વરૂપ ‘હોવાથી સદ્ભાવ છે (કારણ કે જે સ્વતઃ હોય તે સત્-સ્વરૂપ જ હોય).’ જોયું ? સદ્ભાવ છે ને ? સદ્ભાવ - સત્ભાવ. આહા..હા...! ‘(કારણ કે જે સ્વતઃ હોય તે સત્-સ્વરૂપ જ હોય).’ સ્વતઃ હોય તે સત્ જ હોય, સત્સ્વરૂપ જ હોય. આહા..હા...! મોક્ષનો માર્ગ સદ્ભાવ છે, સત્સ્વભાવ છે. સત્ છે તેવો જ એનો સદ્ભાવ - પરિણમન છે. આહા..હા...! જેવું સ્વતઃ ત્રિકાળી સ્વરૂપ છે એવો જ એનો મોક્ષનો માર્ગ પણ સદ્ભાવ સ્વતઃ છે. આહા..હા...! એને કોઈ વ્યવહાર ને નિમિત્ત કોઈની અપેક્ષા નથી. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? આવી વાત છે. એક ગાથાએ ગજબ કર્યું છે ને ! આ..હા..હા...!

‘સહાવે’ના બે અર્થ કર્યા. ‘સહાવે’ છે ને ? ‘તમ્હિ દ્વિદા સહાવે’ એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ ને છ અર્થ કર્યા એમાં સાતમો (અર્થ છે). સાતમાના બે અર્થ કર્યા. આહા..હા...! એક તો સ્વના પરિણમનરૂપ, હોવારૂપે (છે) માટે સ્વભાવ. બીજું ‘સ્વતઃ (પોતાથી જ) ચૈતન્યના ભવનમાત્રસ્વરૂપ હોવાથી સદ્ભાવ છે...’ આહા..હા...! આહા..હા...! હવે આવો ઉપદેશ...!

માર્ગ બાપા ! બહુ ઝીણો, ભાઈ !

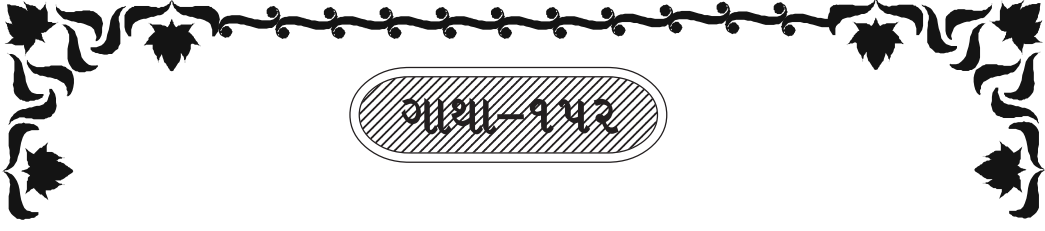
આ..હા...! ચોરાશીના અવતારમાં રખડી રખડીને મરી ગયો. આ..હા...! અહીં અબજોપતિ (હોય ઈ) ઈંડા, માંસ ખાતા હોય તો મરીને નરકમાં જાય અને નહિતર તિર્યંચમાં (જાય). આહા..હા...! કાગડીને કુંખે, કાબરને કુંખે (જાય). આહા..હા...!

ભગવાનઆત્મા ! પૂર્ણ અનંત પવિત્ર સ્વભાવ (સ્વરૂપ છે), તેનું તે રીતે થવું માટે સ્વભાવ અને સદ્ભાવ... આહા..હા...! (એટલે કે) એ સત્સ્વરૂપ છે... આહા..હા...! 'સ્વતઃ (પોતાથી જ) ચૈતન્યના ભવનમાત્રસ્વરૂપ હોવાથી સદ્ભાવ છે (કારણ કે જે સ્વતઃ હોય તે સત્-સ્વરૂપ જ હોય).'

'આ પ્રમાણે શબ્દભેદ હોવા છતાં...' સાત શબ્દભેદ પડ્યા ને ? અર્થ કર્યા આઠ. 'શબ્દભેદ હોવા છતાં વસ્તુભેદ નથી (-નામ જુદાં જુદાં છે છતાં વસ્તુ એક જ છે).' મોક્ષના માર્ગની પરિણતિ તો એક જ પ્રકારની છે. નામભેદે ભલે સાત પ્રકાર કહ્યા. આહા..હા...! ઊંડે ભગવાનના ઘરે ગયો, ભોંયરામાં ગયો, પ્રભુ ! બહારમાં જ્યાં રખડતો (હતો), પર્યાય ને બહારમાં (રખડતો હતો)... આહા..હા...! પર્યાય જે અવસ્થા છે એ બહારમાં રખડતી (હતી), પુણ્ય, શુભ-અશુભ ભાવમાં રખડતી (હતી). ઘણાને તો અશુભમાં વર્તતી. આહા..હા...! એને ઘરમાં વાળી લીધી. જે પોતે તળિયે પડ્યો છે, પર્યાયને તળિયે ધ્રુવ જોડે જ છે. આમ જોડે છે, આમ જોડે નથી. બહારમાં જોડ્યે રાગ છે અને અંતરમાં જોડ્યે ધ્રુવ છે. આહા..હા...! આવા મોક્ષમાર્ગના નામ જુદા જુદા હોવા છતાં વસ્તુ એક જ છે.

ભાવાર્થ :- 'મોક્ષનું ઉપાદાન તો આત્મા જ છે.' મૂળ ઉપાદાન - શુદ્ધ ઉપાદાન તો એ જ છે. આ..હા...! 'વળી પરમાર્થે આત્માનો જ્ઞાનસ્વભાવ છે;...' બધા ગુણો કરતાં, બીજા ગુણોની હયાતી છે પણ આ જ્ઞાન તો પોતે પોતાને જાણે, પોતે પરને જાણે. આહા..હા...! છતાં વિકલ્પ વિના જાણે એવો તેનો સ્વભાવ (છે). છતાં વિકલ્પ એનો સ્વભાવ (અર્થાત્) સ્વ-પરને જાણવું એવો વિકલ્પ એ સ્વભાવ (છે). રાગ વિકલ્પ એ નહિ. આહા..હા...! આવી વસ્તુ (છે).

'પરમાર્થે આત્માનો જ્ઞાનસ્વભાવ છે; જ્ઞાન છે તે આત્મા છે...' જોયું ? 'અને આત્મા છે તે જ્ઞાન છે. માટે જ્ઞાનને જ મોક્ષનું કારણ કહેવું યોગ્ય છે.' આહા..હા...! એ આત્માનો સ્વભાવ છે તેનું પરિણમન (થાય) તે જ મોક્ષનું કારણ છે. એ જ્ઞાનનું જ પરિણમન છે, રાગનું નહિ. આહા..હા...!

અથ જ્ઞાનં વિધાપયતિ -

પરમદ્વમ્હિ દુ અઠિદો જો કુણદિ તવં વદં ચ ધારેદિ ।

તં સવ્વં બાલતવં બાલવદં બેંતિ સવ્વળ્હૂ ॥૧૫૨॥

પરમાર્થે ત્વસ્થિતઃ યઃ કરોતિ તપો વ્રતં ચ ધારયતિ ।

તત્સર્વે બાલતપો બાલવ્રતં બ્રુવન્તિ સર્વજ્ઞાઃ ॥૧૫૨॥

જ્ઞાનમેવ મોક્ષસ્ય કારણં વિહિતં, પરમાર્થભૂતજ્ઞાનશૂન્યસ્યાજ્ઞાનકૃતયોર્વ્રતતપઃકર્મણોઃ
બન્ધહેતુત્વાદ્વાલવ્યપદેશેન પ્રતિષિદ્ધત્વે સતિ તસ્યૈવ મોક્ષહેતુત્વાત્ ।

હવે, આગમમાં પણ જ્ઞાનને જ મોક્ષનું કારણ કહ્યું છે એમ બતાવે છે :-

પરમાર્થમાં અણસ્થિત જે તપને કરે, વ્રતને ધરે,

સઘળુંય તે તપ બાળ ને વ્રત બાળ સર્વજ્ઞો કહે. ૧૫૨.

ગાથાર્થ :- [પરમાર્થે તુ] પરમાર્થમાં [અસ્થિતઃ] અસ્થિત [યઃ] એવો જે જીવ [તપ] કરોતિ] તપ કરે છે [ચ] તથા [વ્રતં ધારયતિ] વ્રત ધારણ કરે છે, [તત્સર્વા] તેનાં તે સર્વ તપ અને વ્રતને [સર્વજ્ઞાઃ] સર્વજ્ઞો [બાલતપઃ] બાળતપ અને [બાલવ્રતં] બાળવ્રત [બ્રુવન્તિ] કહે છે.

ટીકા :- આગમમાં પણ જ્ઞાનને જ મોક્ષનું કારણ ફરમાવ્યું છે (એમ સિદ્ધ થાય છે); કારણ કે જે જીવ પરમાર્થભૂત જ્ઞાનથી રહિત છે તેનાં, અજ્ઞાનપૂર્વક કરવામાં આવેલાં વ્રત, તપ આદિ કર્મો બંધનાં કારણ હોવાને લીધે તે કર્મોને 'બાળ' એવી સંજ્ઞા આપીને નિષેધ્યાં હોવાથી જ્ઞાન જ મોક્ષનું કારણ ઠરે છે.

ભાવાર્થ :- જ્ઞાન વિના કરાયેલાં તપ તથા વ્રતને સર્વજ્ઞદેવે બાળતપ તથા બાળવ્રત (અર્થાત્ અજ્ઞાનતપ તથા અજ્ઞાનવ્રત) કહ્યાં છે, માટે મોક્ષનું કારણ જ્ઞાન જ છે.

ગાથા ૧૫૨ ઉપર પ્રવચન

‘હવે, આગમમાં પણ જ્ઞાનને જ મોક્ષનું કારણ કહ્યું છે એમ બતાવે છે :-’ આ..હા...!
૧૫૨ (ગાથા).

परमद्वम्हि दु अठिदो जो कुणदि तवं वदं च धारेदि ।
तं सव्वं बालतवं बालवदं बेंति सव्वण्हू ।।१५२।।
પરમાર્થમાં અણસ્થિત જે તપને કરે, વ્રતને ધરે,
સઘળુંય તે તપ બાળ ને વ્રત બાળ સર્વજ્ઞો કહે. ૧૫૨.

આ..હા...હા...! ‘આગમમાં પણ...’ (અર્થાત્) વીતરાગના ઉપદેશમાં, દિવ્યધ્વનિમાં. ‘ૐ ધ્વનિ સુણી અર્થ ગણધર વિચારે, રચી આગમ ઉપદેશ’ એ ભગવાનની વાણીમાંથી આગમની રચના થઈ છે. ગણધરોએ તે આગમમાંથી રચના કરી. આ..હા...હા...! ‘આગમમાં...’ એનો અર્થ કે જેના આગમમાં રાગની વૃત્તિ મોક્ષમાર્ગ માને તે આગમ નહિ. આ..હા...હા...! એ ભગવાનના આગમ નહિ. આ..હા...હા...! ભગવાનના આગમમાં ત્રિલોકનાથની વાણીમાં આવ્યું તે આગમમાં રચાણું. એ આગમમાં... આ..હા...હા...! ‘આગમમાં પણ જ્ઞાનને જ મોક્ષનું કારણ ફરમાવ્યું છે...’ ઉપરથી તો કહીએ છીએ પણ સિદ્ધાંત, વીતરાગની વાણી આમ કહે છે. આ..હા...હા...!

‘આગમમાં પણ...’ આ..હા...હા...! એટલે કે કોઈ એમ કહે કે, વ્રત ને તપ ને આ બધું છે એ પણ મોક્ષનું કારણ છે. તો કહે (છે), ના, ના. આગમમાં એમ કહ્યું નથી. વીતરાગ ત્રણલોકના નાથ અનંત તીર્થકરો, એની રચાયેલી વાણી, એના રચાયેલા આગમ, એમાં પણ જ્ઞાન એટલે આત્માને જ મોક્ષનું કારણ ફરમાવ્યું છે. આ..હા...હા...!

આમાં મોટો લેખ આવ્યો છે. આ..હા...હા...! આ વ્યવહાર વ્રત ને ઈ બધા સંવર, નિર્જરાનું કારણ છે. કહો ! આ..હા...હા...! ‘ઉજ્જૈન’નો કોઈ ‘દયાળચંદ’ શેઠ છે, કોઈ શાસ્ત્રી છે. આ..હા...હા...! એક તો પેલો ‘ઉજ્જૈન’નો છે ને ! નહિ ? ‘ઉજ્જૈન’નો પેલો મુખ્ય નથી ? પંડિત ! ‘સત્યેન્દ્ર’ ! આ કો’ક બીજો છે. ‘દયાળચંદ’ ! એને બિચારાના બેઠું હોય એમ કહે. ઈ કંઈ વ્યક્તિ પ્રત્યે (દ્વેષ નથી). આ..હા...હા...!

અહીંયાં તો સત્ય વસ્તુ હાથ આવે એને મોક્ષનો માર્ગ થાય. બાકી રાગ ને દ્વેષના પરિણામ અંદર અનંતકાળથી થયા. આ..હા...હા...! એ સત્ને માનવાની સંખ્યાની કાંઈ જરૂર નથી. ઘણા માને માટે એ સાચું છે, થોડા માને માટે (ખોટું છે), એવું કાંઈ નથી. સત્ તો

સત્ છે. આહા..હા...!

‘આગમમાં પણ...’ આ..હા..હા...! આવ્યું ને ! ‘વૈતિ સવ્વણ્હૂ’ પાઠમાં છે ને ! (અર્થાત્) સર્વજ્ઞો આમ કહે છે. એનો અર્થ કર્યો છે. આહા..હા...! સર્વજ્ઞ ભગવાન ત્રિલોકનાથ આમ કહે છે. આહા..હા...! વીતરાગ સર્વજ્ઞપ્રભુની વાણીમાં – આગમમાં પણ ‘જ્ઞાનને જ મોક્ષનું કારણ ફરમાવ્યું છે...’ આત્માનું જે શુદ્ધ સ્વરૂપ (છે) તે જ મોક્ષનું કારણ છે. આહા..હા...! એ લાખ-કરોડ વ્રત ને તપ ને ભક્તિના પરિણામ (કરે પણ) આગમમાં એને મોક્ષનું કારણ કહ્યું નથી. તું એના અર્થ ઊંઘા કરીને આગમમાંથી કાઢ (પણ) એ આગમના અર્થો નથી. આહા..હા...! આગમના અર્થમાં તો આ ભર્યું છે.

અંદર જ્ઞાન – આત્મા ચૈતન્યસ્વરૂપ પ્રભુ ! આ..હા..હા...! વિકલ્પથી પેલે પાર એવો પરમાત્મા પોતે શુદ્ધ ચૈતન્ય (બિરાજે છે) તેને અહીંયાં ‘જ્ઞાન’ શબ્દે કીધો. એનું પરિણામન ને એનું પરિણામન તે જ્ઞાન, એમ. એ ‘જ્ઞાનને જ...’ ‘જ’ શબ્દ પાછો વાપર્યો છે. એકાંત કરી નાખ્યું. કથંચિત્ મોક્ષનો માર્ગ જ્ઞાન અને કથંચિત્ રાગ (કહો) તો અનેકાંત થાય, નહિંતર એકાંત થઈ જાય છે. આહા..હા...!

‘જ્ઞાનને જ...’ એમ. ત્રણલોકના નાથની વાણીમાં આત્માના આનંદસ્વભાવ અને જ્ઞાનસ્વભાવની એકાગ્રતાને મોક્ષનો માર્ગ કહ્યો છે. આહા..હા...! અરે...! પરમેશ્વર ને જૈનને માનનારાઓ(ને)... આહા..હા...! એમ કહે છે કે, જૈનને જો તમે માનનારાઓ હો તો જૈન ભગવાનના ઉપદેશમાં તો – આગમમાં તો આ આવ્યું છે. આ..હા...!

‘જ્ઞાનને જ...’ (કોઈ) કહે કે, જૈનદર્શનમાં ‘જ’ હોય જ નહિ. એમ એક પત્રમાં આવે છે, નહિ ? ‘શ્રીમદ્’માં આવે છે. એ તો નિત્ય જ છે કે અનિત્ય જ છે, એમ નહિ, એમ (કહેવું છે). કથંચિત્ નિત્ય છે, કથંચિત્ અનિત્ય છે એમ (કહેવું છે). નિત્ય છે તે નિત્ય જ છે, અનિત્ય છે તે અનિત્ય જ છે. એમાં ‘જ’ નહિ, એમ નહિ. આખું દ્રવ્ય કહેવું હોય તો કથંચિત્ નિત્ય અને કથંચિત્ અનિત્ય (કહેવાય), પણ નિત્યથી કહેવું હોય તો નિત્ય તે નિત્ય જ છે. વળી, કથંચિત્ નિત્ય તે નિત્ય છે અને કથંચિત્ અનિત્ય તે નિત્ય છે (એમ નહિ). આ..હા..હા...! એમ અનિત્ય છે તે અનિત્ય જ છે. કથંચિત્ અનિત્ય પણ નિત્ય છે અને અનિત્ય છે, એમ અનેકાંત નથી. આહા..હા...! એમ જે મોક્ષનો માર્ગ છે તે માર્ગ એક જ છે. આ..હા...!

‘મોક્ષનું કારણ ફરમાવ્યું છે...’ જોયું ? (એમ સિદ્ધ થાય છે); કારણ કે જે જીવ પરમાર્થભૂત જ્ઞાનથી રહિત છે...’ આહા..હા...! પરમાર્થભૂત (એટલે) પરમ પદાર્થ પ્રભુ ભગવાન ! એનું જ્ઞાન અને એની શ્રદ્ધા. પરમ પદાર્થ પ્રભુ આત્મા ! એની જ્ઞાન, શ્રદ્ધા. એનાથી રહિત છે. આહા..હા...! ‘પરમાર્થભૂત જ્ઞાનથી રહિત છે...’ ત્રિકાળી નહિ, આ તો એનું – ત્રિકાળીનું જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા, એનાથી રહિત છે. આહા..હા...! ‘તેનાં, અજ્ઞાનપૂર્વક

કરવામાં આવેલાં...’ આહા..હા...! એ તો ‘કળશટીકા’માં કહ્યું નથી ? પેલા ‘યાવત્’ કર્મધારા અને જ્ઞાનધારા. સમક્રિતીના વ્રત, તપાદિ હોય એ પણ બંધના કારણ છે. અજ્ઞાની કોઈ એમ કહે (માને) કે, મિથ્યાદષ્ટિના વ્રતાદિ બંધના કારણ (છે), અને સમક્રિતીના નહિ. એમ ટીકામાં છે. ‘કળશટીકા’... ‘કળશટીકા’ ! એ કળશ થોડા વખત પછી આવશે. આહા..હા...!

ભગવાન પૂર્ણ અનંત ગુણનો (સાગર) હાજરાહજૂર બિરાજે છે ને ! આ..હા...! અમારે ત્યાં લખાતું. ‘કુંવરજીભાઈ’ અને ઈ બધા હૈદરશાહીને માનનારા ને ! (એટલે) ચોપડામાં લખે, હૈદરશાહી હાજરાહજૂર. ફકીર છે. ‘પાલીતાણા’ છે ને ! નીચે, નહિ ? ત્યાં ઉતર્યા હતા. આ બાજુ ‘ભૈરવનાથ’નું મંદિર છે અને આ બાજુ આગળ જતાં (બીજું છે). બેય જોયા છે. ત્યાં તો આહાર કર્યા હતા. હૈદરશાહીમાં ! (સંવત) ૧૯૬૮માં ‘હરગોવિંદ’ના લગ્ન હતા (ત્યારે) ગયા હતા. મેં કીધું, ભઈ ! હું રાત્રે ખાતો નથી. તમારે જાનને મોડી કરશે ને સામૈયુ કરશે ને વાર લાગશે તો રાત્રે હું નહિ ખાઉં. ૧૯૬૮ની વાત છે. દીક્ષા લીધા પહેલા, હોં ! હૈદરશાહીનું મકાન છે. આમ જતાં ‘ભૈરવનાથ’ છે ને ! ત્યાં ઉતારો કર્યો હતો. પછી ત્યાંથી લાડવા કે ગાંઠીયા હતા ઈ ખાય લીધા, પાણી પી લીધું. ચોવિહાર (કરી લીધો). હું રાત્રે નહિ ખાઉં. આહા..હા...! એ હાજરાહજૂર લખે, માળા !

એ હાજરાહજૂર નહિ પણ ત્રણલોકનો નાથ પરમાત્મા હાજરાહજૂર છે. એ ભગવાન તો હાજરાહજૂર છે પણ આ ભગવાન હાજરાહજૂર છે, એમ કહે છે. આહા..હા...! સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! અનંત અનંત અતીન્દ્રિય ગુણનો સાગર પ્રભુ ! આ..હા..હા...! એ હાજરાહજૂર પ્રભુ છે. તારી નજરુંમાં તું લેતો નથી એટલે તને દેખાતો નથી. આ..હા...! આહા..હા...! તારી નજરું રાગ અને પર્યાય ઉપર હોવાથી પ્રભુ હાજરાહજૂર નિત્યાનંદ સહજાનંદ છે, એ છે તે એને દેખાતો નથી. આહા..હા...!

‘જે જીવ પરમાર્થભૂત જ્ઞાનથી રહિત છે...’ જેને આત્મજ્ઞાન નથી, આત્મજ્ઞાન નથી, આત્મદર્શન નથી (એવા જીવ). આહા..હા...! ‘તેનાં, અજ્ઞાનપૂર્વક કરવામાં આવેલાં વ્રત, તપ આદિ કર્મો...’ દેખો ! કર્મ એટલે અહીં જડકર્મ નથી લીધું. વ્રત અને તપ, બે શબ્દ લીધા છે. પછી આગળ બીજા વધારી દેશે. વ્રત, નિયમ, શીલ, તપ પછી લેશે. પછીની ૧૫૩ મી ગાથામાં નિયમ અને શીલ (એ) બે વધારે નાખશે. અહીં બે નાખ્યા. ‘વ્રત અને તપ આદિ કર્મો...’ એટલે રાગના કાર્યો. આહા..હા...! ‘બંધના કારણ હોવાને લીધે તે કર્મોને ‘બાળ’ એવી સંજ્ઞા આપીને...’ આહા..હા...! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે તેને ‘બાળ’ એવી સંજ્ઞા આપીને... આહા..હા...! ‘નિષેધ્યાં હોવાથી...’ એનો નિષેધ કર્યો છે. આ..હા...! આગમમાં કહ્યું ને ! ઈ સર્વજ્ઞ શબ્દનો (અર્થ કર્યો). ‘સવ્વણ્હૂ’ કીધું (એનો અર્થ) સર્વજ્ઞ, એમ. આ..હા...! અત્યારે સર્વજ્ઞ નથી ને ! સર્વજ્ઞ (ભલે) નથી (પણ) સર્વજ્ઞની વાણી છે ને ! અહીંયાં ભલે સર્વજ્ઞ નથી (પણ) બીજે સર્વજ્ઞ પ્રભુ છે. અને અહીં સર્વજ્ઞ નથી તેથી ‘આગમ’ શબ્દ લીધો, સર્વજ્ઞની

વાણી લીધી. સર્વજની વાણી છે કે નહિ ? આહા..હા...!

‘તે કર્મોને...’ એટલે કાર્યોને. આત્માના જ્ઞાન વિનાના વ્રત ને તપ ને આ વર્ષાતપ ને... આહા..હા...! શરીરથી જાવજીવના બ્રહ્મચર્ય (પાળે), એ બધાને ‘બાળ’ એવી સંજ્ઞા આપીને નિષેધ્યાં હોવાથી જ્ઞાન જ મોક્ષનું કારણ ઠરે છે.’ આહા..હા...! આવી ચોખ્ખી વાત છે છતાં ગડબડ કરે.

ભાવાર્થ :- આત્માના ‘જ્ઞાન વિના કરાયેલાં..’ આત્મજ્ઞાન વિના કરાયેલા તપ ને વ્રતને ‘સર્વજદેવે બાળતપ તથા બાળવ્રત (અર્થાત્ અજ્ઞાનતપ તથા અજ્ઞાનવ્રત) કહ્યાં છે,...’ આહા..હા...! માટે ‘મોક્ષનું કારણ જ્ઞાન જ છે.’ આત્મા (છે). એ જ્ઞાનસ્વરૂપી પ્રભુ ! આ..હા...! ‘પ્રવચનસાર’માં આવે છે ને ! ત્રિકાળી જ્ઞાન. ત્રિકાળી જ્ઞાનને કારણપણે ગ્રહીને. ઈ કારણપણે ગ્રહ્યું ત્યારે અહીં જ્ઞાન થયું. આહા..હા...! ત્રિકાળી જ્ઞાનને જ્યાં ગ્રહે છે ત્યાં જ પર્યાયમાં જ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શન થયું. તેને મોક્ષનું કારણ કહ્યું, બીજાને મોક્ષનું કારણ કહ્યું નથી.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)

પ્રભુ ! તું જ્ઞાતા છો ને ! એ જ્ઞાતાની પર્યાયનો ઉત્પાદ પરને જાણે છે માટે એમ નથી પણ જ્ઞાનની પર્યાયનો ઉત્પાદ એના પહેલાની પર્યાયના સંહારને લઈને થયો છે. શ્રી સમયસારની ૩૨૦ ગાથામાં નિર્જરા ને મોક્ષ કરે નહિ પણ જાણે એમ કહ્યું છે. એ નિર્જરા ને મોક્ષની પર્યાય છે માટે જાણવાની પર્યાય એને જાણે છે એમ નથી પણ એ જાણવાની પર્યાય તેની પહેલાની જે જાણવાની પર્યાય હતી તેના અભાવસ્વભાવે પ્રકાશે છે. જ્ઞાતાદષ્ટાની પર્યાય જેને જાણે છે તેનાથી થઈ છે એમ નથી, જ્ઞાતાદષ્ટાની પર્યાય ઉત્પન્ન થઈ તે તેના પૂર્વની પર્યાયના અભાવસ્વભાવે પ્રકાશે છે. કેવળજ્ઞાનની પર્યાય લોકાલોકને જાણે છે માટે લોકાલોકને લઈને જાણે છે એમ નથી, કેવળજ્ઞાનની પર્યાય તેની પૂર્વપર્યાયના અભાવસ્વભાવે અવભાસે છે. પ્રગટ પર્યાય વિનાનું કોઈ દ્રવ્ય ન હોય, એ પ્રગટ પર્યાય તેના પૂર્વ પર્યાયના અભાવસ્વભાવે પ્રકાશે છે.

-પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી, આત્મધર્મ સપ્ટેમ્બર-૨૦૦૬